

IL - FUNERALI TA' DARI

Lorenzo Zahra

Jekk ghat-twelid fil-familja Maltija dari kellna certi drawwiet, ma kienx jonqos li jsehhu certi uzanzi fil hemm li ggib maghha il-mewt.

Meta dari kien imut xi hadd, malajr malli jmut, il-kamra tigi mnezza' minn kull ma jkun hemm fiha, titbattal ghal kollox minn mobbli, inkwadri u purtieri. Jibqa' biss il-katavru li jitpogga fuq zewg strippi apposta b'gix twavel fuqhom, mghottija b'lizar abjad. Fejn ras il-katavru jitqieghed Kurcifiss b'zewg xemghat. Xi drabi fid-djar tas-sinjuri kien jitqieghed mal-hajt, drapp iswed. Fil-kamra, allura jingabru il-qraba madwar il-katavru, iharsu lejha, jibkuh, u jfahhru l-ghemejjel tieghu meta kien haj.....kemm kien twajjeb, kemm kien karitattiv, ecc.

Id-dar tithejja ghaż-zjajar tan-nies, ghalhekk jitnehhew l-inkwadri u tapiti, sa l-hbabat jew pumi tal-bieb ta' barra jinqalghu. Il-bieb ta' barra jinzamm maghluq jew imbexxaq. Il-bibien tal-qraba, b'rispett, ukoll jaghluq bieba, u tista' tghid il-familja tat-triq kollha, waqt li tal-hwienet idendlu faxxa sewda. Il-bieb tal-familja tal-mejjet kien jigi mcappas b'irmied iswed li jithallat ma xi oggett ta' caqquf li kien jitkisser apposta. Fil-bitha, jekk kien ikun hemm xi qsari, kienu jitkissru, u kienu jingabru n-newwieha li kienu nisa apposta mhallsa biex jibku u jixhru. Dawn l-ewwel jingabru fil-bitha fejn jibda il-biki u x-xeghir. Hemm ukoll ikantaw ghana ta' dieqa sa ma s-sidien jitolbuhom jitolghu hdejn il-mejjet. Hemm ikomplu jibku u jixhru, igebbd u xaghrhom u jqabblu strofi ta' tifhir ghall-mejjet.

Meta jsir il-hin ghall-funeral, l-ewwel jigi l-kummissjonant ihejji l-programm. Meta jigi l-qassis flimkien ma' zewg abbatini, wiehed bis-sassla u iehor bis-salib fidejh, jghid xi orazzjoni, u mbaghad ir-reffiegħa, aktarx hbieb jew tal-familja, jew bukkamorti mhallsa libsin l-iswed, jersghu il-katavru fuq il-katalett mghotti bil-faldrappa sewda, u taht rasu mhadda sewda mimlija bir-rand. Il-katavru jkun imkebbeb flizar bajdani, jekk ragel, b'lehja mqaxxa u fidejh generalment jinghata kuruna tar-rużarju jew salib, jew tabella b'xi kitba mis-salmi.

Il-qassis jimxi quddiem, warajh il-katavru u mbaghad it-tibiċini idoqqu l-flawt, u fl-ahhar il-familja. Kulhadd liebes l-iswed u n-nisa b'dublett twil iswed imsejjah kurkar. Il-faldrappa kienet tkun tal-fratellanza li ggorr il-mejtin, u billi din, ta' l-uzu titlob hlas, mhux spiss il-fratellanzi kienu jitlewmu fuq min ghandu joffri is-servizz tieghu għall-qliegħ. Jekk il-mejjet ikun fratell, speċjalment jekk ikun ufficjal, shabu jakkumpanjawh biex iwassluh sad-difna tal-fratellanza. Il-fratelli kellhom ukoll l-obbligu li wara, jaghmlu servizz jew ufficjatura apposta flimkien, u fil post tal-fratell mejjet, jaghmlu il-ktieb tar-regola insinji u bukkett fjuri, b'sinjal ta' qima lejha.

Wara d-difna, il-familja tingabar id-dar, u għal tliet ijiem, ma jsirx tisjir bin-nar fid-dar, u l-ikel jittiekel fl-art. Ma hemmx uzu ta' siggijiet. Generalment il-girien kienu jwasslu xi ikel tul dawk l-ewwel tliet ijiem. Il-mara tal-mejjet ma kienetx tohrog mid-dar qabel erbghin jum izda l-irgiel kienu jibqghu biss fid-dar, sebat ijiem, minghajr ma jqaxxu lehja. Xi uhud ma kienux iridu lin-newwieha, u sa kienu jiktbu fit-testment tagħhom li ma jriduhomx.

Meta l-funeral kien jehtieg il-karru biż-ziemel, dan kien ikun akkumpanjat minn erbgha bukkamorti li bix-xemgha fidejhom kienu jigrum mal-karru, meta z-zwiemel kienu jkunu mexjin lejn xi knisja qrib, għad-difna. Dari id-dfin kien isir biss fil-knejjes jew fiz-zuntier, u ma kienx hawn l-uzu tat-tebut, imma l-katavru kien jitgezwer kollu fil-lizar u jitnizzel fil-qabar.

Jekk il-mejjet kien jippossjedi xi žiemel jew hmar, dan kien jinqataghlu denbu b'sinjal ta' luttu. It-tul tal-luttu kien ivarja skond kemm il-mejjet kien ikun jiġi mill-qrib. Hekk nghidu ahna, għall-ġenituri kien idum sentejn, waqt li għal ohrajn sena. Fil-luttu tal-familja, fid-dar ma kienx isir ghana (dak iż-żmien ma kienx hawn meżzi ohrajn ta' kant jew mużika), u l-familja ma kienetx tidher fil-festi, u aktarx twarrab mir-rahall jew belt fejn issir il-festa.

Uhud minn dawn l-użanzi li semmejna sparixxew, waqt li ohrajn tbiddu. Minn mitt sena l-hawn, bid-dhul tač-čimiterji u bil-monumenti u kappelli fuq l-oqbra, il-mejtin jiġu spiss imfakkra bi žjarat xemgħa u fjuri fuq l-oqbra.

In-newwieha f'dar il-mejjet (minn tgpingija ta' G.Lanfranco)